

ZMIANY NA RYNKU JABŁEK W POLSCE Z UWZGLĘDNIENIEM JABŁEK REGIONALNYCH

Agnieszka Borowska

Katedra Ekonomii i Polityki Gospodarczej Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego
w Warszawie

Kierownik: dr hab. Alina Daniłowska, prof. SGGW

Słowa kluczowe: produkcja, konsumpcja, jabłka, obszary wiejskie, produkty regionalne
Key words: production, consumption, apples, rural areas, regional products

S y n o p s i s. W opracowaniu przedstawiono zmiany zachodzące na rynku jabłek w Polsce, z uwzględnieniem rynku regionalnych odmian jabłek, takich jak jabłka łąckie i grójeckie. Omówiono kierunki zmian w powierzchni upraw jabłoni, plonie i zbiorach jabłek, ukazując zróżnicowanie regionalne, a także odmianowe. Ponadto, zwrócono uwagę na handel zagraniczny tymi owocami, kształtowanie się ich cen na rynku oraz poziom konsumpcji. Ukazano sytuację i specyfikę dwóch produktów regionalnych mających unijne chronione oznaczenie geograficzne (ChOG).

WSTĘP

Jabłoń (*Malus*) należy do rzędu różowców (*Rosales*), rodziny różowatych (*Rosaceae*), podrodziny ziarnkowatych (szupinkowych). Na świecie występuje około 30 gatunków jabłoni, głównie w klimacie umiarkowanym w Europie i Azji, a także około 9 gatunków rośnie dziko w Ameryce [Rejman 1994, s. 19]. Ponad 20 gatunków jabłoni pochodzi z trzech regionów kontynentu azjatyckiego, to jest z Kaukazu, Azji Środkowej i Chin. Kilka gatunków jest na kontynencie północnoamerykańskim, ale nie odegrały one znaczącej roli w rozwoju jabłoni uprawnej [*Sadownictwo i szkółkarstwo...* 1995, s. 181]. Liczba gatunków roślin sadowniczych uprawianych w różnych regionach świata wynosi kilkaset, a być może zbliża się do tysiąca. Większość światowej produkcji owoców to zaledwie 20-30 gatunków.

W Polsce sadownictwo w pierwszych dekadach XX w. rozwijało się pod wpływem sadownictwa zachodnioeuropejskiego. Produkcja owoców przed II wojną światową była zacofana, a wojna spowodowała kolejne straty w sadownictwie. Produkcja zwiększała się bardzo powoli, wprowadzano nowe odmiany jabłoni, a szybki rozwój rozpoczął się w latach 70. XX w. [Pieniążek 2000, s. 21]. Dzięki postępowi, który nastąpił w sadownictwie przez ostatnie czterdzieści lat, Polska zalicza się do największych producentów jabłek w Europie i na świecie. W naszym kraju produkuje się około 3 mln ton owoców. Od lat największy wolumen produkcji zajmują jabłka (około 2,2 mln t), na drugiej pozycji są wiśnie (od 100 do 200 tys. t), a dalej śliwki (54-132 tys. t), gruszki (70 tys. t), czereśnie (50-70 tys. t) oraz owoce jagodowe (0,5 mln t, głównie truskawki i porzeczeki). Unijna

produkcja owoców i warzyw stanowi 8-10% światowej produkcji, kształtującej się globalnie na poziomie 1,2 mln t. Najważniejszymi owocami produkowanymi w Unii Europejskiej (UE) są jabłka (ponad 9-12 mln t), pomarańcze (6,8 mln t) oraz gruszki (około 3 mln t). Do głównych producentów jabłek we Wspólnocie należą, poza Polską, Francja i Włochy, które dostarczają na rynek 60% całkowitej produkcji, a gdy uwzględnić jeszcze Niemcy i Hiszpanię, to odsetek ten wzrasta do 75%. W UE uprawia się około 25 odmian jabłoni, do najpopularniejszych należą: Golden Delicious, Jonagold, Gala, a w Niemczech i Holandii popularna jest odmiana Elstar, w Polsce i na Węgrzech Idared i Jonathan.

CEL I METODYKA BADAŃ

Celem opracowania jest przedstawienie zmian zachodzących w produkcji i konsumpcji na rynku jabłek w Polsce w latach 2000-2010. Na tle tych przemian ukazano znaczenie oraz pozycję odmian regionalnych – jabłek łąckich i grójeckich, mających ChOG. W opracowaniu wykorzystano podstawową literaturę przedmiotu. Materiał stanowiły zarówno pierwotne (w ramach projektu badawczego – grantu nr N N112 374540 NCN), jak i wtórne źródła informacji, do których należały dane GUS, niepublikowane informacje Głównego Inspektoratu Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych (GIJHAR-S), baza danych Faostat2012, opracowania Komisji Europejskiej i inne. W analizie problemu badawczego wykorzystano metody porównawczą i opisową.

TERYTORYALNE ZRÓŻNICOWANIE UPRAW JABŁONI I PRODUKCJI JABŁEK

Z wyników Powszechnego Spisu Rolnego przeprowadzonego w 2010 roku wynika, że powierzchnia sadów utrzymywanych w dobrej kulturze rolnej w gospodarstwach rolnych stanowiła 374,2 tys. ha i w porównaniu do 2002 roku była większa o 38%, czyli o 103,2 tys. ha. Natomiast liczba gospodarstw użytkujących sady wyniosła 284,6 tys. i była o ponad 10% mniejsza (o 32,2 tys. ha). Wraz z tymi zmianami zwiększyła się przeciętna powierzchnia sadów w gospodarstwach rolnych z 0,86 ha w 2002 r. do 1,31 ha w 2010 roku. Areał uprawy drzew owocowych w sadach należących do gospodarstw rolnych wynosił 266,8 tys. ha, czyli około 71% łącznej powierzchni sadów w gospodarstwach rolnych. Zwiększył się on o 51,4 tys. ha – o około 24%, a spadła powierzchnia uprawy drzew poza sadami. Jabłonie w 2010 r. uprawiane były na powierzchni około 170,4 tys. ha, a zatem większej niż dziesięć lat wcześniej (tab. 1.).

Tabela 1. Powierzchnia uprawy jabłoni w Polsce w latach 2000-2010

Wyszczególnienie	Powierzchnia w roku [tys. ha]										
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Owoce ogółem	.	.	375,9	364,0	390,4	386,9	380,6	416,6	409	409,9	.
Owoce z drzew i orzechy	276,9	278,9	271,9	258,3	275,2	256,7	255,1	286,7	279,8	281,9	.
Jabłonie	165,1	166,4	168,5	159,3	175,2	169,7	162,0	175,6	172,0	173,6	170,4

Źródło: zestawienie własne na podstawie *Wyniki produkcji roślinnej za lata 2000-2010, Produkcja upraw rolnych i ogrodniczych* za lata 2000-2010.

W 2010 roku drzewa owocowe w sadach uprawiano w 197,8 tys. gospodarstw rolnych, o 58,2 tys. mniej niż w 2002 roku (czyli o 27%). Zmiany były podyktowane koncentracją produkcji w dużych gospodarstwach sadowniczych oraz znaczącym wzrostem średniej powierzchni uprawy drzew w sadach z 0,79 ha do 1,35 ha. Charakterystyczną cechą uprawy drzew owocowych w sadach w Polsce jest to, że dominują w nich jabłonie, które stanowią około 62% wszystkich drzew owocowych. Na drugiej pozycji są wiśnie (około 16%), a dalej śliwy (7%), czereśnie, grusze, orzechy włoskie i inne gatunki.

Największa powierzchnia upraw jabłoni znajduje się w województwie mazowieckim. Najwięcej sadów zlokalizowanych jest w tzw. zagłębieniach sadowniczych w okolicach Grójca, Warki, Tarczyna czy Skierniewic. Około 11-13% w strukturze powierzchni użytków rolnych zajmują sady w województwie lubelskim, a około 10% w województwach łódzkim i świętokrzyskim (tab. 2.).

Tabela 2. Struktura powierzchni upraw jabłoni według województw w latach 2000-2010

Województwo	Udział powierzchni upraw jabłoni w roku [%]										
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
dolnośląskie	2,8	2,7	1,9	2,0	1,7	1,8	1,7	1,4	1,3	1,2	2,3
kujawsko-pomorskie	3,3	3,2	2,6	2,8	2,4	2,4	2,6	2,4	2,1	2,5	2,0
lubelskie	11,0	11,1	11,8	13,0	11,8	11,4	12,5	12,5	12,9	13,2	11,8
lubuskie	1,2	1,2	1,1	1,0	1,0	0,7	1,2	0,9	1,0	1,0	1,5
łódzkie	9,5	9,6	10,2	11,2	10,4	10,4	11,2	11,7	12,0	11,7	10,9
małopolskie	8,7	8,5	5,5	5,7	5,2	5,4	5,6	5,3	5,3	5,2	4,5
mazowieckie	34,7	34,8	38,2	36,0	41,7	43,7	41,5	42,2	41,8	41,2	40,8
opolskie	1,0	0,9	0,7	0,5	0,4	0,3	0,3	0,3	0,3	0,2	0,4
podkarpackie	4,7	4,7	4,2	4,3	3,8	2,9	3,6	3,2	3,2	2,7	2,4
podlaskie	1,6	1,7	1,8	1,0	1,1	1,0	1,2	1,0	1,1	1,1	1,1
pomorskie	1,3	1,3	1,4	1,4	1,2	1,1	1,1	1,0	1,0	1,0	1,4
śląskie	3,7	3,7	2,7	3,1	2,5	1,8	1,3	1,2	1,3	1,2	0,9
świętokrzyskie	8,1	8,1	10,1	10,3	9,5	10,8	9,7	10,4	10,7	11,6	9,9
warmińsko-mazurskie	1,2	1,2	0,7	0,6	0,7	0,4	0,4	0,6	0,6	0,6	1,3
wielkopolskie	5,8	5,8	5,5	5,7	5,3	4,7	4,9	4,6	4,3	4,4	4,5
zachodniopomorskie	1,5	1,5	1,4	1,5	1,4	1,1	1,2	1,3	1,2	1,4	4,4

Źródło: opracowanie na podstawie *Produkcja upraw rolnych i ogrodnich* za lata 2000-2010.

Powierzchnia upraw jabłoni wykazywała w latach 2000-2010 znaczące wahania. Były one spowodowane kilkoma czynnikami, tj.: karczowaniem starych sadów, wprowadzaniem nowych nasadzeń, eliminacją uszkodzonych drzew warunkami agrometeorologicznymi np.: powodziami, gradobiciami czy mrozami, a także względami ekonomicznymi itd. W skali kraju w okresie 2000-2007 powierzchnia upraw jabłoni ogólnie wzrosła o 6,3%, z poziomu 165 tys. ha do 175,6 tys. ha, ale w kolejnych latach uległa zmniejszeniu o prawie 3% do 170,4 tys. ha. Porównując dane według województw wynika, że w czterech z nich – lubelskim, łódzkim, świętokrzyskim i zachodniopomorskim stopniowo wzrastała powierzchnia upraw jabłoni, w kolejnych – małopolskim, wielkopolskim, podkarpackim, opolskim i śląskim zdecydowanie spadała.

W 2010 roku uprawę jabłoni w sadach prowadziło 173,9 tys. gospodarstw rolnych o łącznej powierzchni ponad 165 tys. ha. Najliczniejszą grupę stanowiły małe gospodarstwa sadownicze posiadające do 1 ha powierzchni uprawy jabłoni. Łącznie było ich 144,2 tys., czyli 83% wszystkich gospodarstw. Około 27,5 tys. gospodarstw, tj. 15,8%, prowadziło uprawę jabłoni na areale 1-10 ha. W tej grupie obszarowej skumulowane było prawie 60% powierzchni uprawy tego gatunku. Co ciekawe, zaledwie 0,5% ogólnej liczby gospodarstw prowadziło gospodarkę w sadzie o powierzchni co najmniej 20 ha. Wśród użytkowników gospodarstw zajmujących się w 2007 r. uprawą sadów przeważały osoby w średnim wieku, tj. między 30. a 59. rokiem życia (76,4%). Co dziesiąty miał wykształcenie ogrodnicze [Produkcja ogrodnicza ... 2008]

W okresie 2000-2010 kilkakrotnie odnotowano rekordowe zbiory jabłek, które były efektem nienotowanych dotychczas plonów. Na przykład w roku 2001 odnotowano wzrost plonowania jabłoni o prawie 66% w porównaniu do poprzedniego roku. Owocowało wówczas około 78,4 mln szt. jabłoni, tj. o 20% więcej niż w 2000 roku. Zbiory jabłek osiągnęły wtedy poziom do tego czasu nienotowany, bo prawie 2434 tys. t. Także w 2008 roku były one o ponad 397 tys. t wyższe niż rok wcześniej i wyniosły 2831 tys. t (tab. 3.). Na tak wysoką produkcję jabłek wpłynęło kilka czynników. Po pierwsze, sprzyjające warunki pogodowe i możliwość wiązania pąków kwiatowych (długa i ciepła jesień w poprzednim roku). Po drugie, brak strat zimowych i przymrozkowych, obfite kwitnienie drzew jabłoni i dobre zawiązywanie owoców, a ponadto korzystne warunki dojrzewania jabłek.

Trudne dla upraw były lata 2000, 2007 i 2010. Zwłaszcza w 2010 roku odnotowano niekorzystne warunki wegetacji drzew i krzewów, a one miały wpływ na plonowanie. Jak podkreślano w opracowaniach GUS, pomimo że kwitnienie drzew owocowych było obfite, to z powodu trudnych warunków pogodowych (zimno i opady deszczu) zapylanie

Tabela 3. Poziom zbiorów oraz struktura zbiorów jabłek według województw w latach 2000-2010

Województwo	Wielkości w roku [%]										
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Polska zbiory [tys. t]	1450	2434	2168	2428	2522	2075	2305	1040	2831	2626	1878
dolnośląskie	2,4	1,3	1,2	1,1	1,2	1,5	1,4	2,4	1,2	1,0	1,7
kujawsko-pomorskie	3,8	2,3	2,2	2,1	2,2	2,3	2,2	2,8	1,6	1,8	1,8
lubelskie	13,1	10,0	9,6	12,1	13,1	11,5	15,3	18,8	13,3	15,1	14,5
lubuskie	1,0	0,6	0,4	0,4	0,4	0,3	0,4	0,7	0,3	0,4	0,5
łódzkie	10,3	11,0	13,3	13,3	12,3	11,3	12,0	10,4	14,0	12,8	15,7
małopolskie	7,7	5,0	6,2	4,9	5,5	5,3	5,2	7,1	4,7	4,2	3,9
mazowieckie	28,0	50,6	43,7	43,3	43,2	44,4	44,2	31,6	45,9	43,9	41,9
opolskie	1,0	0,5	0,4	0,2	0,3	0,2	0,2	0,6	0,2	0,3	0,4
podkarpackie	2,6	1,6	2,4	1,7	1,9	1,3	2,3	2,7	1,8	1,3	0,9
podlaskie	0,3	0,8	0,6	0,6	0,6	0,7	0,7	1,1	0,6	0,5	0,7
pomorskie	1,4	0,9	1,2	0,9	1,0	0,9	0,8	1,1	0,6	0,5	0,6
śląskie	5,9	2,7	2,3	2,4	2,3	1,9	1,0	1,8	1,2	1,1	0,9
świętokrzyskie	13,8	8,0	11,2	12,2	11,5	13,8	10,1	12,8	10,3	12,3	11,2
warmińsko-mazurskie	0,7	0,5	0,6	0,6	0,6	0,5	0,4	0,8	0,5	0,5	0,7
wielkopolskie	6,3	3,3	3,8	3,5	3,1	3,7	3,3	4,5	3,3	3,6	3,7
zachodniopomorskie	1,6	0,9	0,8	0,7	0,7	0,4	0,6	0,8	0,3	0,6	0,9

Źródło: opracowanie na podstawie *Wyniki produkcji roślinnej za lata 2000-2010*.

i zawiązywanie owoców przeważnie nie były dobre [*Wyniki produkcji...* 2012, s. 84]. Zróżnicowany terytorialnie był także wzrost owoców: długo utrzymujący się nadmiar wilgoci w glebie (nadmierne opady deszczu), a później susza (długotrwały brak opadów) oraz wyjątkowo ekstremalne temperatury powietrza, wpłynęły niekorzystnie na plonowanie większości gatunków i odmian drzew owocowych, w tym jabłoni. Co więcej, w uprawach sadowniczych zanotowano zdecydowane nasilenie występowania szkodników i chorób, a później deszczowa aura utrudniała prowadzenie ochronnych oprysków.

Plony jabłek w Polsce wahały się od 88 dt/ha w 2000 roku do ponad 164,6 dt/ha w 2008 roku. Najwyższe plony w latach 2001-2010 odnotowano w województwach: łódzkim, świętokrzyskim, lubelskim, mazowieckim i śląskim, a najniższe w lubuskim, zachodniopomorskim i podkarpackim (tab. 4.) Warto wspomnieć, że w niektórych województwach produkcja jabłek odbywa się nie z przeznaczeniem na obrót handlowy a przede wszystkim na konsumpcję bezpośrednią. Różnice pomiędzy skrajnymi wielkościami plonów w województwach w danym roku wynosiły od około 80 dt/ha w 2007 roku, do 146 dt/ha w 2008 roku.

Tabela 4. Plon jabłek według województw w latach 2000-2010

Województwo	Plon w roku [dt/ha]										
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Polska	88	146	129	152	144	122	142	59	165	151	110
dolnośląskie	76	69	81	85	106	103	119	98	151	132	83
kujawsko-pomorskie	103	106	110	116	128	116	120	71	128	112	102
lubelskie	105	131	105	142	161	123	174	89	170	173	135
lubuskie	76	69	49	56	52	50	50	43	54	60	36
łódzkie	95	168	168	181	170	133	153	53	193	166	159
małopolskie	78	85	144	131	153	120	131	79	147	123	95
mazowieckie	71	212	147	183	149	124	151	44	181	161	113
opolskie	88	89	75	75	94	86	110	117	128	162	117
podkarpackie	48	51	74	59	73	57	91	50	94	74	43
podlaskie	18	69	43	93	76	85	80	62	89	75	73
pomorskie	100	98	103	105	123	93	97	64	99	77	48
śląskie	140	106	107	121	132	131	105	91	149	144	111
świętokrzyskie	150	144	142	179	174	157	147	73	159	160	125
warmińsko-mazurskie	47	68	108	156	127	158	157	84	143	122	59
wielkopolskie	94	83	89	92	86	96	97	59	127	124	90
zachodniopomorskie	94	90	74	74	75	46	71	37	47	61	22

Zródło: [*Produkcja upraw...*] za lata 2000-2010.

Jabłoń jest drzewem klimatu umiarkowanego. Jednak jej odmiany różnią się znacznie wymaganiami cieplnymi w okresie wegetacji a także wytrzymałością na mróz. Na przeważającym obszarze kraju dobrze udają się odmiany, których owoce dojrzewają nie później niż około 140 dni po kwitnieniu. Na krańcach północnych i wschodnich uprawa odmian o owocach dojrzewających później niż 130 dni po kwitnieniu jest ryzykowna. Południowa i południowo-zachodnia Polska ma najlepsze warunki do uprawy późnych odmian jabłoni, których owoce wymagają do pełnego rozwoju nawet do 150 dni.

Współczesne sadownictwo niesie ze sobą liczne zmiany. Dotyczą one przede wszystkim intensyfikacji produkcji przez zwiększenie plonów z powierzchni uprawy, przy jednoczesnej próbie zmniejszania nakładów finansowych. W doskonaleniu produkcji zmierzającej do uzyskiwania wysokich plonów owoców najwyższej jakości notuje się tendencję do zmniejszania wielkości drzew i zakładania sadów z dużą liczbą drzew na hektarze [Sadowski i in. 2004, s. 257-263, Czynczyk, Jakubowski 2007, s. 51-57]. Nadmierne zagęszczenie prowadzi do silnego konkurowania drzew o światło, wodę, składniki pokarmowe, co w konsekwencji powoduje zmniejszenie plonu i znaczne pogorszenie jakości jabłek. W celu uzyskania wysokich plonów owoców jak najlepszej jakości jabłonie należy sadzić na podkładkach karłowatych, stosując odpowiednie systemy sadzenia i prowadzenia drzew [Wrona i in. 2012, s. 25].

Struktura odmianowa jabłoni w latach 2000-2010 uległa zmianie. Największy udział dotychczas w powierzchni upraw jabłoni w Polsce miała odmiana Idared (około 16%), jednak z roku na rok zdecydowanie wzrastało znaczenie odmian: Jonagold i Szampion (tab. 5.). Traciły na znaczeniu starsze odmiany np.: Jonatan, McIntosh, a także Antonówka, Bankroft, Spartan, Boskoop, Wealthy. Zyskały stosunkowo niedawno wprowadzone – Golden Delicious, Gala, Ligol. Tego rodzaju zabiegi i zmiana struktury odmianowej drzew jabłoni w sadach były podyktowane m.in. zmieniającymi się preferencjami konsumentów, którzy w celach konsumpcyjnych zazwyczaj nabywają jabłka duże, dobrze wybarwione, częściowo czerwone odmiany niż zielone, niekoniecznie słodkie. Natomiast np. w Niemczech i Holandii nabywcy wolą jabłka odmian Elstar, Jonagold.

Tabela 5. Struktura powierzchni upraw jabłek w latach 2000-2010 według odmian

Odmiany jabłek	Wielkości w roku [%]						
	2000	2001	2004	2007	2008	2009	2010
Ogółem [ha]	165 097	166 408	175 206	175 595	171 963	173 607	170 443
Idared	16,3	13,6	16,8	15,8	16,2	16,1	15,9
Jonagold	7,0	8,5	9,9	11,6	11,2	11,5	11,4
Szampion	6,3	7,6	8,8	9,9	9,6	10,2	10,1
Cortland	8,2	7,7	8,1	8,2	8,6	8,6	8,6
Lobo	8,6	7,7	8,3	8,1	8,0	7,7	7,6
Gloster	4,2	5,5	6,0	6,1	6,0	6,0	6,1
Golden Delicious	2,8	3,8	3,5	4,6	4,5	4,6	4,4
Ligol	1,3	2,5	3,3	4,0	4,4	4,5	4,4
Elstar	2,1	2,7	2,7	3,0	3,0	3,1	3,1
Red Delicious	2,1	2,4	2,7	2,6	2,6	2,6	2,7
Gala	1,0	2,0	1,7	2,3	2,4	2,5	2,6
Spartan	3,7	3,6	3,1	2,5	2,5	2,4	2,4
Melrose	2,3	2,5	2,3	2,3	2,4	2,5	2,4
Jonatan	5,5	4,5	3,6	2,5	2,3	1,8	2,3
Antonówka	2,9	2,7	2,2	1,8	1,9	1,8	1,9
Mc Intosh	5,8	4,2	3,1	2,3	2,2	1,9	1,8
Bankroft	2,1	2,0	2,0	1,5	1,4	1,3	1,3
Boskoop	1,4	1,4	0,8	0,8	0,8	0,6	0,7
Wealthy	1,0	1,0	0,7	0,6	0,6	0,5	0,5
Pozostałe	15,4	14,1	10,4	9,5	9,4	9,8	10,2

Zródło: opracowanie na podstawie *Wyniki produkcji roślinnej za lata 2000-2010*.

Na rynku pojawiło się wiele nowych odmian, które wypierają sukcesywnie stare odmiany z uwagi na ich lepszą jakość, dłuższy okres przechowywania, większą trwałość w obrocie handlowym oraz mniejszą podatność na choroby grzybowe. Struktura odmianowa w nasadzeniach towarowych jest odzwierciedleniem potrzeb rynku owocowego [Kruczyńska 2008, s. 5]. Z badań struktury odmianowej polskich sadów jabłoniowych wynika, że owoce tego gatunku są dostępne po zbiorze (bez przechowywania) przez około 3 miesiące, od początku sierpnia do końca października. Tymczasem popyt na jabłka trwa przez cały rok. W Polsce rynek owoców świeżych jest ciągle niestabilizowany i trudno jest jednoznacznie określić kalendarz popytu i podaży poszczególnych gatunków owoców, tak jak we Włoszech czy w Niemczech [Rutkowski 2008, s. 181].

Należy jednak pamiętać, że podczas przechowywania owoców zachodzą straty ilościowe i jakościowe. Zmiany jakościowe spowodowane są przede wszystkim postępującym procesem dojrzewania (oddychanie, zmiany metaboliczne) a ilościowe – transpiracją (utrata wody przez owoce, im niższa wilgotność względna atmosfery w komorze przechowalniczej, tym większe straty) oraz wystąpieniem chorób przechowalniczych (np. grzybowe – infekcyjne i fizjologiczne – metaboliczne). Dlatego też pożądanymi cechami gospodarczymi owoców są między innymi: wyrównanie owoców, ich przeznaczenie, zdolność przechowalnicza, wytrzymałość na transport [Ugolik 1996, s. 8]. Najbardziej cenione są odmiany jabłek o owocach o wyrównanym kształcie i wielkości owoców. Ułatwia to ich sortowanie i przygotowanie do sprzedaży. Pod względem cech użytkowych wyróżnia się owoce deserowe, stołowe i przerobowe, decyduje o tym głównie ich smak i przydatność na przetwory. Smak jabłek zależy od bardzo wielu cech: stosunku kwasów do cukrów, konsystencji miąższu, zawartości garbników, pektyn, związków aromatycznych. Smak owoców zmieniają też zabiegi pielęgnacyjne, nawożenie, intensywność owocowania, czynniki klimatyczne. Zdolność przechowalnicza jest właściwością genetyczną odmiany. Te, które osiągają zdolność konsumpcyjną zaraz po zbiorze, nie mogą być dłużej przechowywane. Inaczej jest z odmianami zimowymi, które mogą być przechowywane przez 6-8 miesięcy. Zdolność przechowalnicza może być w pewnym stopniu modyfikowana przez warunki uprawy i termin zbioru. W celu zapewnienia wymaganego okresu podaży owoce mogą być przechowywane przez pewien czas w chłodni. Ich liczba w ostatnich latach, po 2004 roku dynamicznie wzrosła w kraju, a sadownicy zrzeszając się w grupy producentów, mogli zmodernizować gospodarstwa i wyposażyć je nie tylko w nowoczesny sprzęt, ale też wybudować przechowalnię, chłodnię z normalną atmosferą (NA) lub kontrolowaną atmosferą (KA). W takich warunkach jabłka zebrane w optymalnym terminie można przechowywać nawet ponad 10 miesięcy. Dlatego też ulega zmianie struktura odmianowa nasadzeń jabłoni.

Ocenia się, że z roku na rok systematycznie wzrasta liczba owocujących jabłoni, np. w 2004 r. na powierzchni 175,2 tys. ha owocowało około 100,8 mln sztuk. Ten stan jest wynikiem wchodzenia w okres owocowania nowo zakładanych sadów jabłoniowych, a także zastosowania zagęszczenia nasadzeń w sadach. Według danych GUS w 2007 roku 56,5% powierzchni zajętej pod uprawę jabłoni w sadach stanowiły drzewa na podkładkach półkarłowych [Produkcja ogrodnicza ...2008]. W grupie jabłoni rosnących w sadach 5-9-letnich oraz 10-14-letnich drzewa półkarłowe stanowiły około dwie trzecie jabłoni z tych grup wiekowych. Jabłonie karłowe uprawiane były najczęściej w młodych sadach mających mniej niż 10 lat (około 73% plantacji uprawianych na tego rodzaju podkładkach). Uprawa jabłoni na tych podkładkach stanowiła około 19% plantacji. Zdecydowanie zmniejszała się powierzchnia uprawy na podkładkach silnie rosnących, choć w 2007 roku

stanowiła ona około 1/4 łącznej powierzchni uprawy jabłoni w sadach (około 73% drzew w wieku 15 lat i więcej). Zagęszczenie nasadzeń zwiększało się z roku na rok. Wśród młodych jabłoni (w wieku do 4 lat) zagęszczenie było największe i wynosiło średnio 1373 drzew na ha, podczas gdy dla jabłoni karłowatych w tej samej grupie wiekowej zagęszczenie wynosiło 1647 drzew na ha. Dla większości gatunków drzew owocowych zagęszczenie nasadzeń było odwrotnie proporcjonalne do wieku drzew. Z badań GUS wynika, że w 2007 roku około 45% powierzchni sadów jabłoniowych uprawiano w zagęszczeniu 800-1599 drzew na ha. W badanych latach zwiększała się powierzchnia uprawy jabłoni uprawianych w zagęszczeniu 1600-3199 drzew na ha, a zmniejszała poniżej 400 drzew na hektar [*Produkcja ogrodnicza ... 2008*].

Na uwagę zasługuje fakt, iż od 2000 roku wzrosła o prawie 72% (czyli 46,9 tys. drzew) liczba owocujących jabłoni w kraju. Pomimo powodzi, które zmuszały sadowników do karczowania części nasadzeń i założenia nowych upraw jabłoni, po kilku latach osiągnięto zadowalające efekty. W przypadku najczęściej występującej odmiany Idared (15,8% wszystkich owocujących jabłoni) zanotowano spadek udziału w strukturze. Wzrost o 4,8 p.p. nastąpił w przypadku owocujących drzew odmian Jonagold, Szampion (o 6 p.p.), Gloster (o 3,5 p.p.), a także Ligol i Golden Delicious. Pozostałe odmiany wykazywały spadek liczby drzew owocujących (tab. 6.).

Konsekwencji wzrostu owocowania należy pośrednio upatrywać w poziomie zbiorów jabłek w poszczególnych latach. Wyjątkowy pod tym względem okazał się 2008

Tabela 6. Liczba drzew owocujących według odmian w latach 2000-2009

Odmiany jabłek	Liczba drzew w roku [tys. szt.]				
	2000	2004	2007	2008	2009
Ogółem	65 354	100 834	97 138	109 713	112 315
Idared	10 642	17 848	15 583	17 689	17 824
Jonagold	4 291	9 610	10 700	12 563	12 394
Szampion	4 069	8 806	9 330	10 760	13 689
Cortland	5 658	8 133	8 481	9 438	8 870
Lobo	5 992	8 462	7 934	8 647	8 258
Gloster	2 852	5 975	6 186	6 880	8 841
Golden Delicious	2 361	3 898	4 319	4 683	4 853
Ligol	937	3 358	4 399	5 560	5 494
Elstar	1 126	2 713	2 582	2 852	2 901
Red Delicious	1 558	2 513	2 468	2 660	2 723
Gala	647	1 759	2 319	2 622	2 777
Spartan	2 438	3 079	2 292	2 478	2 518
Melrose	1 475	2 223	2 259	2 475	2 558
Jonatan	3 633	3 801	2 264	2 352	1 734
Antonówka	1 661	1 904	1 574	1 790	1 814
Mc Intosh	3 643	3 067	2 135	2 222	1 995
Bankroft	1 204	1 667	1 229	1 404	1 412
Boskoop	848	784	708	812	828
Wealthy	497	555	453	550	429
Pozostałe	9824	10 680	9 923	11 271	10 404

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Wyniki produkcji roślinnej* za lata 2000-2009.

Tabela 7. Struktura zbiorów jabłek według odmian w latach 2000-2010

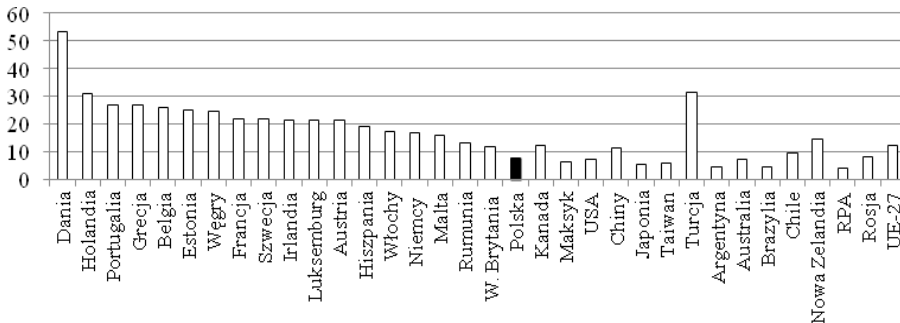
Odmiany jabłek	Wielkości w roku [%]					
	2000	2004	2007	2008	2009	2010
Ogółem [dt]	14 503 763	25 215 140	10 399 668	28 308 675	26 262 734	18 779 060
Idared	15,6	17,6	12,3	14,5	14,4	14,1
Jonagold	6,8	10,2	12,2	11,9	11,3	11,3
Szampion	6,5	9,4	9,8	10,2	11,7	12,0
Cortland	7,8	8,4	7,3	8,6	8,2	8,0
Lobo	9,0	8,4	7,6	8,4	7,9	7,6
Gloster	3,9	6,2	5,7	6,3	8,0	8,5
Golden Delicious	3,3	3,7	5,2	5,0	4,7	4,7
Ligol	1,5	3,7	5,7	5,4	5,5	5,4
Elstar	1,8	2,5	3,2	2,5	2,7	2,7
Red Delicious	2,3	2,5	2,6	2,5	2,4	2,4
Gala	0,9	1,9	3,9	3,1	3,3	3,3
Spartan	3,5	2,8	2,3	2,2	2,2	2,2
Melrose	2,1	2,1	2,3	2,1	2,4	2,3
Jonatan	5,9	3,5	2,8	2,0	1,6	2,1
Antonówka	2,9	2,1	1,6	1,6	1,6	1,6
Mc Intosh	6,4	2,8	2,3	1,8	1,7	1,6
Bankroft	2,1	1,6	1,3	1,2	1,1	1,1
Boskoop	1,6	0,7	1,1	0,7	0,6	0,6
Wealthy	0,8	0,5	1,0	0,5	0,5	0,4
Pozostałe	15,1	9,6	9,9	9,4	8,2	8,4

Źródło: opracowanie na podstawie *Wyniki produkcji roślinnej* za lata 2000-2010.

roku, gdy w kraju zebrano łącznie 2,83 mln t jabłek, najwięcej odmian Idared, Jonagold i Szampion. Z porównania w tabeli 7. wynika, że zbiory w ogólnej strukturze były coraz niższe w odniesieniu do odmian: Spartan, Jonatan i Mc Intosh, a wyższe Jonagold, Gloster, Szampion i Elstar.

Konsumpcja owoców w Polsce nie jest wysoka. Średnioroczne spożycie owoców w kraju wynosiło w 2000 roku 51,6 kg na osobę, podczas gdy w 2010 roku tylko 45 kg, czyli o 12,8% mniej. Jabłka są najbardziej popularnym owocem w konsumpcji w krajach UE. Poza nimi chętnie sięga się po pomarańcze, banany, winogrona. Poza gruszkami, wiśniami, morelami czy brzoskwiniami spożywa się także owoce jagodowe miękkie (truskawki, maliny). Asortyment na rynku jest bogaty i różnorodny. Dostępne są na co dzień, dotychczas raczej mało znane konsumentowi, a coraz chętniej nabywane owoce takie jak: kiwi, mango, granat, liczi, rambutan, marakuja, amarillo, papaja, awokado, kaki, karambola, granadilla, figa czy longan. Owoce świeże nie muszą być poddawane przed bezpośrednią konsumpcją procesom obróbki, przemysłowym sposobom utrwalania czy konserwowania. Ich zaletą są zawarte w nich składniki odżywcze i mineralne, tj. witaminy, mikro- i makroelementy. Z porównania poziomu spożycia jabłek przez mieszkańca w krajach UE-27 wynika, że Polska, pomimo bycia liderem w produkcji tego owocu we Wspólnocie, plasuje się niemal na końcu konsumpcji. Przykładowo w 2007 roku Polak spożywał zaledwie 8 kg jabłek rocznie, podczas gdy Duńczyk 53,5 kg, a Holender 31 kg. Na zbliżonym poziomie (około 20-26 kg rocznie na osobę) kształtowała się wówczas konsumpcja jabłek w 11 krajach od Portugalii po Hiszpanię (rys. 1.)

Zgodnie z zaleceniami w Polsce spożycie owoców i warzyw powinno być na poziomie około 0,5 kg dziennie, dostarczanych w 5 równomiernie rozłożonych porcjach. Optymalna wielkość konsumpcji powinna wynosić 0,8 kg dziennie [Zatoński, Janik 2003]. Jednak jak wskazują dane statystyczne, poziom konsumpcji w Polsce znacznie odbiega od przyjętych norm. Za pozytywny aspekt należy uznać to, że w 2010 roku poziom konsumpcji jabłek na 1 mieszkańca wzrósł do 16,9 kg na osobę, choć i tak stanowił zaledwie 45% w porównaniu do 2002 roku, w którym Polak spożywał rocznie 37,3 kg jabłek, przy spożyciu prawie 58 kg owoców łącznie.

Rysunek 1. Konsumpcja jabłek w wybranych krajach świata w 2007 r. (kg na osobę)

Źródło: [Belrose 2010].

Konsument, nabywając jabłka na rynku, musiał corocznie od 2002 do 2008 roku płacić za nie coraz więcej w sprzedaży detalicznej. Cena detaliczna za kilogram tych owoców wzrosła o 74%, czyli o 1,33 zł. Natomiast w 2009 roku, z uwagi na wyjątkowo dużą ilość surowca w bezpośredniej i pośredniej sprzedaży, cena spadła do 2,18 zł/kg (czyli o 30%), a w 2010 roku ukształtowała się na poziomie 2,51 zł/kg. Siła nabywcza przeciętnego dochodu rozporządzalnego przypadającego na 1 osobę w gospodarstwie domowym w okresie 2003-2010 była najwyższa w 2009 roku, gdy warunki agrometeorologiczne dla wzrostu owoców były sprzyjające i przyczyniły się do uzyskania stosunkowo wysokich plonów, a ceny na rynku w przypadku jabłek deserowych były relatywnie niższe, przy rosnących realnie dochodach (tab. 8.). Jabłka są najtańszymi owocami dostępnymi na rynku. Z uwagi na podaż surowca oraz na dużą konkurencję pomiędzy producentami, dostawcami i sprzedawcami a także na wybór owoców konsument może swobodnie podejmować decyzje nabywcze dotyczące tego, które jabłka mają znaleźć się w jego koszyku konsumpcyjnym, w jakiej ilości oraz za jaką cenę.

Tabela 8. Ceny detaliczne jabłek, oraz przeciętny miesięczny nominalny dochód rozporządzalny na 1 osobę w gospodarstwie domowym w latach 2003-2010

Wyszczególnienie	Wielkości w roku								
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	
Przeciętny miesięczny nominalny dochód rozporządzalny na 1 osobę w gospodarstwie domowym [zł]	711,96	735,4	761,46	834,68	928,87	1045,5	1114,5	1192,8	
Cena detaliczna jabłek [zł/kg]	1,9	1,96	2,01	2,37	2,89	3,12	2,18	2,51	
Siła nabywcza wynagrodzenia [kg]	375	375	379	352	321	335	511	475	

Źródło: opracowanie na podstawie roczników statystycznych oraz *Rocznika statystycznego rolnictwa* za lata 2004-2011.

Jakość handlowa owoców ma duże znaczenie. Konsument zwraca przede wszystkim uwagę na wygląd jabłek – ich wielkość, barwę skórki, powierzchnię rumieńca – a w mniejszym stopniu na cenę, choć nadal stanowi ona ważny wyznacznik ekonomiczny popytu. Drugorzędnymi cechami są jędrność miąższu, soczystość i kruchość owoców, ale możliwe do oceny po akcie konsumpcji. Niemniej jednak preferencje co do odmiany jabłek sprawiają, że klient sięga niejednokrotnie po owoce, które zna, gdyż np. odpowiada mu ich kwasowość. Dlatego obecnie handlowcy i sadownicy zwracają uwagę na to, aby dostarczyć na rynek produkt o jak najwyższych parametrach jakościowych. Jednym ze sposobów na wyróżnianie spośród bogatej oferty odmianowej i asortymentowej jabłek na rynku jest tworzenie produktów markowych identyfikowanych przez wyjątkowe warunki, w których są uprawiane, szczególne cechy klimatu, w którym rosną, czy tradycyjny charakter odmiany. Nie bez znaczenia jest obecnie także identyfikowalność samego producenta lub grupy producentów, a nie ich anonimowość. Pochodzenie produktu ze znanego źródła potwierdza jego wiarygodność na rynku, renomę, historię produkcji owocu na każdym jego etapie oraz wiedzę samego sadownika na temat uprawy. Ponadto, konsument ma przekonanie, że nabywany przez niego produkt nie jest anonimowy, a przez to pośrednio uznaje go za bezpieczniejszy.

Specyfiką handlu jest to, że nie jest możliwe, aby w jednej placówce były dostępne liczne odmiany jabłek. Niejednokrotnie dominują odmiany twarde i niekoniecznie atrakcyjne smakowo. Ograniczony ich zakres wynika m.in. z wymogów (zachowanie jak najdłuższej świeżości i wyglądu handlowego) w zakresie odporności na uszkodzenia podczas transportu czy przechowywania. Z tego względu wszystkie odmiany jabłek deserowych mogą występować często na półkach sklepowych, bo ich atrakcyjność, jak i przydatność do spożycia jest bardzo krótka, najlepsza tylko w okresie zbioru. Jest pewna sprzeczność w tym, że dążono do wydłużenia dostępności jabłek w ciągu roku na rynku i eliminowania niekorzystnych wahań sezonowych w podaży owoców, jednak wprowadzając nowe odmiany usuwano z nasadzeń te, które były wyjątkowo smaczne (np.: soczyste, słodkie itp.), jednocześnie stanowiły bardzo cenny materiał genetyczny.

POLSKIE JABŁKA REGIONALNE MAJĄCE CHRONIONE OZNACZENIE GEOGRAFICZNE – ChOG

Polska z chwilą wejścia do UE zaczęła korzystać z możliwości, jakie stworzyła dla krajowych producentów artykułów rolno-spożywczych polityka jakości żywności w ramach wspólnej polityki rolnej (WPR). We Wspólnocie już pod koniec lat 80. XX w. usankcjonowano prawnie w 1992 roku mechanizm ochrony i promocji produktów (a pośrednio także ich producentów) cennych dla dziedzictwa kulturalnego Europy. Miał on na celu chronić własność intelektualną, a także stare rasy zwierząt, gatunki, odmiany roślin, receptury produkcji i przetwórstwa produktów, które z uwagi na specyficzne i niejednokrotnie pracochłonne metody produkcji przegrywały konkurencję na rynku z produktami masowymi – przemysłowymi. Drugą ważną kwestią było stworzenie warunków, zwłaszcza producentom rolnym (w tym też sadownikom) na terenach o niekorzystnych warunkach gospodarowania, do uzyskiwania godziwych dochodów z produkcji oraz wartości dodanej poprzez etap przetworzenia produktu i zaferowania go na rynku np. lokalnej ludności w krótkich łańcuchach dostaw. Argumentem przemawiającym za tym, że jest to stale rozwijający się rynek, jest chociażby skala dochodów osiągniętych ze sprzedaży chronionych produktów

regionalnych w UE, wynosząca w 2008 roku ponad 14,5 mld euro. Z tego 870 mln euro to dochody z produkcji owoców i warzyw. Co więcej, produkcja notuje w zależności od kategorii produktu od kilku do kilkudziesięciu procent wzrostu w skali roku. Większość z tych produktów, w tym owoców, trafia głównie na rynek krajowy. Jednak znacząca część produkcji polskich jabłek mogłaby trafić na stoły zagranicznych konsumentów jako produkt markowy (jabłka łąckie czy jabłka grójeckie), a nie anonimowy.

W 2012 roku Polska chroniła w ramach unijnego systemu jakości żywności 35 produktów, w tym jabłka – łąckie i grójeckie. Potencjał do zagospodarowania uznać należy za ogromny, zważywszy tylko na kilka tysięcy gospodarstw sadowniczych funkcjonujących na obszarze objętym specyfikacją obu jabłek. W przypadku jabłek grójeckich skala produkcji może obejmować około 40%. Do tej pory producenci nie byli zbyt zaangażowani w wyróżnianie na krajowym rynku jabłek, bowiem istnieje jeszcze kilka ważnych w ich opinii problemów, które należy rozwiązać. Konieczne jest stworzenie szczelnego systemu ochrony krajowych producentów produktów mających oznaczenia regionalne oraz ciągłe dbanie o zachowanie elitarności produkcji najwyższej jakości, podlegającej weryfikacji samych producentów. Oficjalnie sadownicy mogą produkować i sprzedawać jabłka łąckie, jeśli pozytywnie przeszli kontrolę procesu produkcji zgodnie ze specyfikacją i uzyskali certyfikat. W 2011 roku pod chronioną nazwą „jabłka łąckie” mogło sprzedawać jabłka jedynie 5 producentów, a w 2012 roku – 16. Ich łączna skala produkcji wynosiła odpowiednio 850 t i 1646,3 t. Na uwagę zasługuje niewielka jak dotychczas liczba sadowników, którzy będąc zrzeszonymi w Stowarzyszeniu Łącka Droga Owocowa – podmiocie wnioskującym o rejestrację produktu jako ChOG (w 2009 roku około 60 sadowników), zdecydowała się certyfikować jabłka (tab. 9.).

Tabela 9. Liczba producentów i wolumen produkcji jabłek regionalnych mających oznaczenie ChOG w Polsce

Data rejestracji produktu	Liczba producentów		Produkcja [kg]	
	2011 rok	2012 rok	2011 rok	2012 rok
Jabłka łąckie (05.11.2010)	5	16	850 000	1 646 350
Jabłka grójeckie (05.10.2011)	-	-	-	-

Źródło: GIJHAR-S 2013.

Na rynku funkcjonuje kilka podmiotów utworzonych w ostatnich pięciu latach związanych z jabłkami łąckimi. Owoc Łącki z grupą OLSAD tworzy Zrzeszenie Sądeckich Sadowników „Jabłko Sądeckie” sp. z o.o. Należą do niego 104 gospodarstwa sadownicze, dysponujące arealem około 500 ha. Łącznie mogą zaoferować prawie 16 tys. ton różnych owoców (w tym jabłek). Do Owocu Łąckiego należy 63 sadowników, którzy dysponują centrum logistycznym. Okazuje się, że coraz wyższe wymagania odbiorców co do oferowanych owoców, w tym jabłek, spowodowały konieczność posiadania przez sadowników certyfikatów i dostosowywania się do ich wymagań. A zatem 9 na 10 sadowników, będących partnerami i dostawcami do grupy, produkuje w ramach integrowanej produkcji (IP), a sama grupa wdrożyła systemy GlobalGAP i HACCP. Ponadto, działanie grupy Owoc Łącki w kierunku tworzenia własnych punktów sprzedaży detalicznej (sklepy owocowo-warzywne) też stanowi ważny etap w dostosowaniu (i dywersyfikacji) oferty towarowej do wymagań rynku. Do 2012 roku funkcjonowały 2 sklepy, a kolejne będą lokalizowane na terenie Małopolski w odległości do 100 km od siedziby podmiotu. Z możliwości sprze-

daży jablek z oznaczeniem unijnym korzystać może członek zrzeszenia Jabłko Sądeckie i tworzące je organizacje producenckie z chwilą spełnienia wymogów formalnych. Jabłka łąckie zaczęto sprzedawać do sieci Tesco. Producenci zdają sobie sprawę, że dbałość o utrzymanie wysokiej jakości produktu przyczynia się do zainteresowania jabłkami coraz większej rzeszy konsumentów (w tym stałych odbiorców detalicznych), co w opinii sadowników przekłada się na skalę sprzedaży i cenę produktu. Jednak jest wiele jeszcze do zrobienia zwłaszcza w zakresie promocji jabłek łąckich. Należy w tym miejscu apelować do podmiotów publicznych, instytucji samorządowych, wojewódzkich, i wszystkich osób z regionu, aby wsparły (także finansowo) działania w zakresie edukacji konsumentów i promocji samego produktu wśród Polaków.

Nieco odmiennie przedstawia się sytuacja jabłek grójeckich. Do końca 2012 roku ani jeden producent, nie tylko będący członkiem Stowarzyszenia Sady Grójeckie, ale także produkujący jabłka na terenie objętym specyfikacją, nie był zainteresowany uzyskaniem ChOG dla ochrony produktu jabłka grójeckie (tab. 10.). Mimo że według wnioskodawców ta odmiana owoców cechuje się wysokimi parametrami jakościowymi: wyższym od przeciętnego wybarwieniem, bardziej intensywnym rumieńcem oraz wysoką kwasowością, przez co jest bardzo ceniona przy produkcji koncentratu jabłkowego. Innym powodem nie wyróżniania jabłek grójeckich jest fakt, że większość z nich znajduje odbiorców jeszcze w sezonie zbioru albo przed kolejnym zbiorem. Nie ma zatem problemu z zagospodarowaniem surowca.

Zarówno do Stowarzyszenia „Sady Grójeckie”, jak i Stowarzyszenia „Łącka Droga Owocowa” należą głównie członkowie indywidualni, choć jest także w tym pierwszym przypadku kilka grup producenckich. Z danych Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi wynika, że w Polsce wartość produktów wprowadzanych (przez grupy i organizacje producentów owoców i warzyw) do obrotu stanowi około 1/5 krajowej produkcji. Celem działalności tych podmiotów jest m.in. koncentracja produkcji, podaży i sprzedaży dostosowanych do potrzeb rynku. Dotychczasowa działalność stowarzyszeń (zwłaszcza w przypadku jabłek grójeckich) była raczej skupiona na próbie integracji środowiska (sadowników), w minimalnym zakresie promocji produktu, przygotowaniu wspólnego wniosku oraz edukacji.

Decyzje ekonomiczne związane z uprawą jabłek grójeckich i jabłek łąckich są rozpatrywane dla poszczególnych podmiotów działających w ramach grup lub organizacji producenckich, liczących od kilku do kilkunastu sadowników. Z uwagi na dotychczasową cenę produktu, zwłaszcza w skupie, produkcja jabłek zdaniem badanych jest nieopłacalna, gdyż to cena produktu jest wyznacznikiem strategii związanej z rozwojem dalszej działalności w zakresie jabłek łąckich i grójeckich, które w opinii sadowników powinny mieć wyższą cenę za kg aniżeli inne jabłka. Sadownicy nie mają problemów ze sprzedażą jabłek o wysokiej jakości (o transakcji decyduje cena), więc nie są zbyt zaangażowani w budowanie marki wyróżnionych i chronionych przez UE oznaczeń geograficznych ChOG. Co więcej, produkt mający ChOG musiałby być wyżej pozycjonowany w stosunku do innych jabłek na rynku. Przy obecnej sytuacji ekonomicznej polskich gospodarstw domowych, gdzie przy decyzji zakupu nadal wyznacznikiem jest cena, trudno byłoby uzyskać w krótkim czasie korzyści zadowalające producentów. W tym momencie w budowaniu rynku produktów regionalnych istnieje nagła potrzeba podjęcia na poziomie krajowym długofalowych działań promocyjnych znaków – ChOG, ChNP i GTS oraz edukacji konsumenta dotyczącej świadomego wyboru wysokojakościowych produktów, w tym regionalnych jabłek

Tabela 10. Ogólne informacje w zakresie odmian jabłek łąckich i grójeckich chronionych w ramach ChOG oraz terytorium ich produkcji

Jabłka łąckie	Jabłka grójeckie
Odmiany	
Antonówka, Beforest, Boiken, Cesarz Wilhelm, Grochówka, Kosztela, Kronselska, Malinowa Oberlandzka, Papierówka, Piękna z Boskoop, Starking, Sztetyna, Żeleźniak, Koksza Pomarańczowa, Pepina Angielska, Reneta Kulona, Płaska, Ananas Berzeńicki, Landsberska, Reneta Bleinheimska, Jonatan, Boskop, James Grievie, Fiesta, Pilot, Rubinstar, Paulared, Celeste, Idared i sporty, Jonagold i sporty, Szampion i sporty, Ligol, Golden Delicious, Elstar, Elise, Elary Geneve, Pinowa, Rubin, Gloster	Alwa, Belle de Boskoop i mutanty, Braeburn, Cortland, Celeste, Delikates, Derlrbaleestival i mutanty Jersey mac, Mutsu, Jonagored i mutanty, Fuji, Gala i mutanty, Lobo, Paula Red, Piros, Empire, Idared, Jonagold i mutanty, Champion i mutanty, Ligol, Golden Delicious i mutanty, Elstar, Elise, Early Geneva, Pinova i mutanty, Rubin, Gloster
Obszar produkcji	
Część województwa małopolskiego obejmująca gminy: Łącko, Podegrodzie i Stary Sącz (powiat nowosądecki) oraz Łukowica (powiat limanowski)	Część województwa mazowieckiego obejmująca gminy: Belsk Duży, Błędów, Chynów, Goszczyn, Grójec, Jasieniec, Mogielnica, Nowe Miasto n. Pilicą, Pniewy, Warka (powiat grójecki), Mszczonów (powiat żyrardowski), Tarczyn, Prażmów, Góra Kalwaria (powiat piaseczyński), Sobienie Jeziory (powiat otwocki), Wilga (powiat garwoliński), Grabów n. Pilicą, Magnuszew (powiat kozienicki), Stromiec, Białobrzegi i Promna (powiat białobrzecki) oraz część województwa łódzkiego obejmująca gminy Biała Rawska, Sadkowice, Regnów, Cielądz (powiat rawski) oraz Kowiesy (powiat skierniewicki)
Skala produkcji	
W gminie Łącko jest około 1 148 tys. sztuk drzew jabłoni, z czego około 6 tys. drzew ma powyżej 25 lat. Około 80% powierzchni wszystkich upraw owocowych stanowi uprawa jabłoni, a powierzchnia sadów jabłoniowych zajmuje 3 tys. ha, w gminie Łącko stanowią one 50% upraw, w gminie Stary Sącz 15%, Podegrodzie 18,3%, a Łukowica 16,7%.	Produkcją jabłek zajmuje się 7 442 gospodarstw przy średniej powierzchni gospodarstwa około 7 ha, w tym powierzchnia sadu 4,2 ha. Koncentracja upraw jabłoni występowała w gminach: Błędów, Belsk Duży, Grójec, Warka (nawet do 70% upraw). Powierzchnia upraw sadowniczych w regionie grójeckim wynosiła ponad 40 tys. ha. Średnia produkcja jabłek kształtowała się na poziomie około 800-900 tys. ton, co stanowiło ponad 1/3 produkcji krajowej.

Źródło: [Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej 2010/C42/04 z 19 lutego 2010 r.].

łąckich i grójeckich. Na ten cel potrzeba znacznych nakładów finansowych pozwalających zbudować markę produktu, a niestety nie stać na to obu stowarzyszeń. Dlatego też bez pomocy instytucji publicznych, a przede wszystkim ogólnopolskiego programu promocji produktów wysokojakościowych, trudno będzie samym producentom budować rynek produktów regionalnych, lokalnych czy tradycyjnych w Polsce.

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Na podstawie przeprowadzonych badań rynku jabłek w Polsce w latach 2000-2010 można wysunąć następujące wnioski:

1. Przy ogólnym spadku liczby gospodarstw użytkujących sady zwiększyła się nie tylko przeciętna powierzchnia sadów, ale i powierzchnia sadów utrzymywanych w dobrej kulturze rolnej w gospodarstwach rolnych.
2. Uprawę jabłoni w sadach prowadzi około 173,9 tys. gospodarstw rolnych, a najliczniejszą grupą (83%) są małe podmioty posiadające do 1 ha powierzchni uprawy jabłoni; zaledwie 0,5% ogólnej liczby gospodarstw prowadzi gospodarkę w sadzie o powierzchni co najmniej 20 ha.
3. Koncentracja produkcji jabłek występuje nadal w województwie mazowieckim, choć znaczącymi producentami są także województwa lubelskie, świętokrzyskie i łódzkie.
4. Zmienia się struktura odmianowa jabłoni w sadach – największy udział miała odmiana Idared (około 16%), to z roku na rok zdecydowanie wzrastało znaczenie odmian Jonagold i Szampion, a także Golden Delicious, Gala, Ligol; na znaczeniu traciły starsze odmiany, np. Jonatan, Mc Intosh oraz Antonówka, Bankroft, Spartan, Boskoop, Wealthy.
5. Zmniejsza się uprawa jabłoni na podkładkach silnie rosnących, a wzrasta liczba jabłoni karłowatych uprawianych w młodych sadach, mających mniej niż 10 lat.
6. Corocznie wzrasta zagęszczenie nasadzeń, największe zagęszczenie było w sadach młodych jabłoni (w wieku do 4 lat) i jabłoni karłowatych.
7. Wzrasta znaczenie Polski w produkcji jabłek na arenie międzynarodowej. Od początku XXI w. nasz kraj plasuje się w pierwszej piątce największych producentów jabłek na świecie, wzrasta także jego udział w handlu zagranicznym jako eksportera (zwłaszcza na rynki wschodniej Europy – Rosja, Ukraina, Białoruś) nie tylko jabłek świeżych, ale także koncentratu soku jabłkowego.
8. Nowe znaczenie w produkcji sadowniczej z chwilą wejścia kraju do UE upatruje się w możliwości ochrony artykułów rolno-spożywczych, w tym jabłek regionalnych – łąckich i grójeckich, przez nadanie im ochrony w ramach oznaczenia unijnego ChOG; jednak na obecnym etapie budowania rynku produktów wysokojakościowych o tradycyjnym i regionalnym charakterze produkty te mają marginalny udział w produkcji jabłek ogółem.
9. W badanym okresie skala produkcji jabłek z oznaczeniem ChOG i samo zainteresowanie sadowników oznaczeniami były minimalne, dlatego działania nie przynoszą wymiernych ekonomicznych, gospodarczych i społecznych korzyści. Jednak zaproponowane rozwiązania w nowym *Rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1151/2012 z dnia 21 listopada 2012 r. w sprawie systemów jakości produktów rolnych i środków spożywczych* [Dz. U. L 343 z 14.12.2012, art. 54] napawają nadzieją, że i w tym zakresie coś ulegnie zmianie. Gdyż po upływie 7 lat od rejestracji, jeśli nie wprowadzono do obrotu żadnego produktu, Komisja może na wniosek producentów cofnąć rejestrację.

LITERATURA

Apples Industry & Trade Summary, Office of Industries Publication United States International Trade Commission, Washington, DC 20436, 04 February 2010, http://www.usitc.gov/publications/332/ITS_4.pdf.

Baza danych Eurostat, 2012, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

- Belrose Inc. 2010: *World Apple Review 2008 Apples Industry & Trade Summary* Office of Industries Publication United States International Trade Commission, Washington, DC 20436, 04 February 2010, http://www.usitc.gov/publications/332/ITS_4.pdf.
- Czynczyk A., Jakubowski T. 2007: *Value of standard and New rootstocks for apple in Poland* „Acta Horticulturae” 732, s. 51-57.
- Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej* 2010/C 322/11 z 5.10.2011.
- Kruczyńska D. 2008: *Nowe odmiany jabłoni*. Wyd. Hortpress Sp. z o.o., Warszawa, s. 5.
- Notowania Zakładu Ekonomiki Ogrodnictwa IERiGŻ-PIB, *Rynek owoców i warzyw stan i perspektywy*. Analizy rynkowe za lata 2000-2011.
- Pieniążek S.A. (red.) 2000: *Sadownictwo*. PWRiL, Warszawa, s. 21.
- Produkcja ogrodnicza. Badanie sadów. Informacja sygnalna GUS*. 2008: Departament Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, Warszawa.
- Produkcja rolnicza*. 2012: GUS, Warszawa.
- Produkcja upraw rolnych i ogrodniczych w latach 2000-2010*, GUS, Warszawa.
- Rejman A. (red.) 1994: *Pomologia odmianoznawstwo roślin sadowniczych*, PWRiL, Warszawa, s. 19.
- Rocznik statystyczny za lata 2004-2011, Rocznik statystyczny rolnictwa*, GUS, Warszawa.
- Rutkowski K. 2008: *Zbiór i przechowywanie jabłek*, [w] *Nowe odmiany jabłoni*, D. Kruczyńska (red.), Wyd. Hortpress Sp. z o.o., Warszawa, s. 181.
- Sadownictwo i szkółkarstwo*. 1995: PWRiL, Warszawa, s. 181.
- Sadowski A., Dziuban R. Jabłoński K. 2004: *Growth and cropping of Tyree Apple cultivars on different rootstocks over a 7-year period*, „Acta Horticulturae”, 658, s. 257-263.
- Skup i ceny produktów rolnych w latach 2000-2010*, GUS, Warszawa.
- Ugolik M. 1996: *Znaczenie odmian w produkcji sadowniczej*, [w] *Odmiany jabłoni*, Plantpress, Kraków, s. 8.
- Wrona D., Kowalczyk W., Przybyłko S., Sitariska P. 2012: *Ocena przydatności podkładów podkładki M.9 dla jabłoni Elise na podstawie wieloletnich badań*, [w] *Czynniki wpływające na plonowanie i jakość owoców roślin sadowniczych*, Hortpress Sp. z o.o., Wilanów, s. 25.
- Wyniki produkcji roślinnej w 2010 r.*, GUS, Warszawa, 2012, s. 84.
- Zatoński W., Janik K. 2003: *Dbaj o zdrowie. Jedz 5 razy dziennie warzywa i owoce*, Fundacja „Promocja Zdrowia”, Warszawa, s. 5.

Agnieszka Borowska

*CURRENT STATUS AND PROSPECTS CONCERNING APPLE MARKET DEVELOPMENT
IN POLAND WITH PARTICULAR FOCUS ON REGIONAL APPLES*

Summary

The paper discusses Polish apple market, account taken of specific problems of regional apples, such as łąckie and grójeckie regional varieties. The author discusses changes concerning apple farming area, yields and harvest of apples focusing on differences in respect of a apple growing region and apple variety. Than attention is brought to foreign trade in apples, market price mechanisms and levels of consumption. Two regional products marked by the EU with Protected Geographical Designation were described in detail.

Adres do korespondencji:
dr Agnieszka Borowska
Katedra Ekonomii i Polityki Gospodarczej SGGW
ul. Nowoursynowska 166
02-787 Warszawa
tel. (22) 593 40 38
e-mail: agnieszka_borowska@sggw.pl